

ЄС. Ряд країн є постійними партнерами області, що дає можливість не лише надалі підтримувати з ними налагоджені економічні відносини, але й поглиблювати та розширювати їх. З такими країнами СНД як Російська Федерація, Білорусь та Молдова Чернігівська область стабільно співпрацює, здійснюючи як експортні, так і імпорتنі операції, тому ці держави є ключовими партнерами Чернігівської області в питаннях зовнішньоекономічної діяльності. Зважаючи на євроінтеграційний національний курс, вкрай важливо приділяти найбільшу увагу економічному співробітництву області з країнами-членами ЄС, а саме з постійними партнерами – Італією, Польщею та Францією та з перспективними партнерами – Великою Британією, Болгарією, Австрією та Німеччиною. Серед інших країн світу важливими партнерами є країни, з якими добре налагоджені експортні та імпорتنі операції – США, Туреччина та Індія, а також країни, з якими зовнішня торгівля може бути поглиблена – Об'єднані Арабські Емірати, Китай, Грузія та Єгипет.

Зважаючи на те, що підприємства Чернігівської області, з однієї сторони, експортують продукцію паперово-картонної галузі промисловості, а, з іншої сторони, імпортують продукцію цієї ж галузі, вважа-

ємо доцільним переглянути перелік імпорتنих позицій по цій галузі та розглянути можливість виробляти їх самостійно (адже Чернігівська область має всі необхідні для цього ресурси).

Перспективами зовнішньоекономічної діяльності Чернігівської області є поглиблення співпраці з країнами-партнерами; розширення географії ринків збуту товарів та послуг; розширення асортименту товарів та послуг, що експортуються; підвищення міжнародного іміджу області та її інвестиційної привабливості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державна служба статистики України. Статистичний збірник «Регіони України» (2 частини). [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Вічевич А.М. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності. – Львів : Афіна, 2004. – 140 с.
3. Економічний портал Чернігівської області. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.chernihiv-oblast.gov.ua/>.
4. Закон України від 16 квітня 1991 р. «Про зовнішньоекономічну діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
5. Закон України від 29 червня 2004 р. «Про міжнародні договори України» // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.

УДК 338.24:330.12

Світлоока В.Ф.

*аспірант кафедри економічної теорії, прикладної та національної економіки
Класичного приватного університету*

ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЕФЕКТУ ТА ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ ЗАХИЩЕНІСТЬ ВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ВДОСКОНАЛЕНЬ ІНСТИТУТУ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Стаття присвячена проблемі оцінювання економічного ефекту від функціонування соціально-економічних інститутів, зокрема – інституту економічної експертизи. При визначенні економічного ефекту від функціонування інституту економічної експертизи враховано дві складові: економічний ефект, якщо інститут не сформовано; економічний ефект, якщо інститут сформовано. Запропоновано за допомогою когнітивної моделі визначати вплив на економічну захищеність країни від впровадження вдосконалень інституту економічної експертизи.

Ключові слова: альтернатива, втрати, економічна захищеність, ефект, загроза, інститут економічної експертизи.

Светлоокая В.Ф. ОЦЕНИВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА И ВЛИЯНИЯ НА ЭКОНОМИЧЕСКУЮ ЗАЩИЩЕННОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЙ ИНСТИТУТА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

Статья посвящена проблеме оценивания экономического эффекта от функционирования социально-экономических институтов, в частности – института экономической экспертизы. При определении экономического эффекта от функционирования института экономической экспертизы учтено две составляющие: экономический эффект, если институт не сформирован; экономический эффект, если институт сформирован. Предложено с помощью когнитивной модели определять влияние на экономическую защищенность страны от внедрения совершенствований института экономической экспертизы.

Ключевые слова: альтернатива, потери, экономическая защищенность, эффект, угроза, институт экономической экспертизы.

Svitlooka V.F. ASSESSMENT OF ECONOMIC EFFECT AND IMPACT OF IMPROVEMENTS IMPLEMENTATION OF THE INSTITUTE OF ECONOMIC EXPERT ANALYSIS ON ECONOMIC SECURITY

This article studies the problem of economic effect assessment of socioeconomic institutes operation, and the institute of economic expert analysis in particular. Defining the economic effect of the institute of economic expert analysis operation two constituents are taking into consideration: economic effect if the institute is not formed, and economic effect if the institute is formed. By using the cognitive model, it is offered to define the impact of the improvements implementation of the institute of economic expert analysis on the country's economic security.

Keywords: alternative, losses, economic security, effect, threat, institute of economic expert analysis.

Постановка проблеми. Економічна безпека країни є однією з важливіших складових національної безпеки. Складовими економічної безпеки є: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека

[1]. Від ефективності дій державних органів влади значною мірою залежать такі аспекти економічної безпеки, як: рівень та якість життя, рівень злочинності, економічний потенціал тощо. Без ефективного, узгодженого функціонування соціально-економічних інститутів (СЕІ) неможливий ні економічний, ні со-

ціальний розвиток. Тобто інституціональна складова економіки є однією з головних складових економічної захищеності країни. Під економічною захищеністю будемо розуміти такий стан економічної системи при якому небезпека є мінімальною.

Інститут економічної експертизи опосередковано впливає на соціально-економічні, політичні та інші процеси, які відбуваються в країні, оскільки завдання діяльності цього інституту є виявлення зловживань та кваліфікована оцінка певним процесам, явищам, що відбулися. Ліквідація же негативних наслідків від певних економічних зловживань можлива за умови тісної співпраці інституту економічної експертизи з іншими СЕІ. Але інститут економічної експертизи в Україні ще остаточно не сформувався, тому питання дослідження впливу діяльності інституту економічної експертизи на економіку країни є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інституціональна структура суспільства є предметом багатьох наукових праць. Українські вчені також досліджували питання економічного розвитку України з позиції інституціональної теорії, а саме В. Геєць [2, с. 31] вивчав зв'язок суспільного розвитку та інституціональних перетворень. Питання нормативно-правової складової при побудові інституціональної структури державної форми власності розглядав В. Мандибура [3, с. 68]. Інституціональні основи ринкової економіки в своїх роботах аналізував А. Ткач [4, с. 29]. Теоретико-методологічні аспекти інституціоналізму досліджував А. Чухно [5, с. 6].

Дослідженню питання економічної безпеки країни присвячено праці багатьох вчених, зокрема О. Александрова, Г. Дарнопыха, О. Власюка та інших. Більшість з авторів аналізують складові економічної безпеки, фактори, що на них впливають. Проте питання оцінювання економічного ефекту та впливу на економічну захищеність діяльності соціально-економічних інститутів, зокрема інституту економічної експертизи, в українській науковій літературі не висвітлено. Це і обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є оцінювання економічного ефекту від функціонування інституту економічної експертизи та визначення впливу від впровадження удосконалень цього інституту на економічну захищеність країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначити вплив функціонування інституту економічної експертизи на економічну захищеність запропоновано здійснювати за допомогою когнітивного моделювання [6, с. 105]. Об'єкт дослідження розглядається як складна система, для аналізу поведінки якої бідують структурну схему причинно-наслідкових зв'язків – когнітивну модель.

На першому кроці для побудови когнітивної моделі впливу на економічну захищеність від впровадження вдосконалень інституту економічної експертизи необхідно виділити перелік факторів впливу на досліджуваній об'єкт. На основі опрацювання наукової літератури було виокремлено перелік факторів, що впливають на об'єкт дослідження. Фактори впливу поділено на три групи: політичні, економічні та соціальні. До найбільш важливих факторів політичного впливу віднесено: бюрократію, демократизацію законодавства, політичну активність суспільства, корупцію тощо. До

факторів економічного впливу віднесено: валову додану вартість (ВДВ), інвестиції, рівень економічної злочинності тощо. До соціальних факторів впливу віднесено: рівень безробіття, соціальну активність громадян, доступність інформації.

На другому кроці побудови когнітивної моделі визначено та зважено зв'язки між факторами. Фактори є вершинами графу, а зв'язки між ними – дугами графу. В даному дослідженні, розглядався тільки вплив факторів на економічну захищеність, зв'язки між факторами не враховувалися. Крім того, було використано найпростіший підхід зважування зв'язків, тобто якщо зв'язок прямий, то йому присвоювався знак плюс, а якщо – зворотній, то знак мінус. Наприклад, зв'язок між вершиною «інститут економічної експертизи» та вершиною «економічна захищеність» має зворотній зв'язок, оскільки діяльність інституту економічної експертизи сприяє зменшенню економічної злочинності. Когнітивну карту впливу політичних, економічних та соціальних факторів на економічну захищеність країни представлено на рисунку 1. Цільовим фактором є «економічна захищеність», а фактором впливу – «інститут економічної експертизи». Змінюючи фактор впливу можемо змінювати значення цільового фактору.

На третьому кроці визначено тип контуру (замкнутого циклу), для цього підраховано кількість зв'язків, що помічено знаком мінус. Якщо кількість зв'язків, що помічено знаком мінус, непарна, то контур стабілізуючий, а якщо – парна, то контур посилюючий.

Аналіз когнітивної карти, яка представлена на рисунку 1, дозволив зробити висновок, що контури є посилюючими.

Тобто позитивні зрушення будуть посилювати закладені тенденції при цьому негативні зрушення будуть також посилюватися. Для усунення такого недоліку в когнітивну модель необхідно додати зв'язки між факторами або ввести інші фактори, що можуть впливати на економічну захищеність. Таким чином, використання запропонованої когнітивної моделі дозволить визначати вплив на економічну захищеність країни від впровадження вдосконалень інституту економічної експертизи і, враховуючи це, розробляти стратегічні заходи щодо її підвищення.

Побудова матриць суміжності, задавання імпульсних процесів у їх вершини дають змогу визначити тенденції подальшого розвитку аналізованого

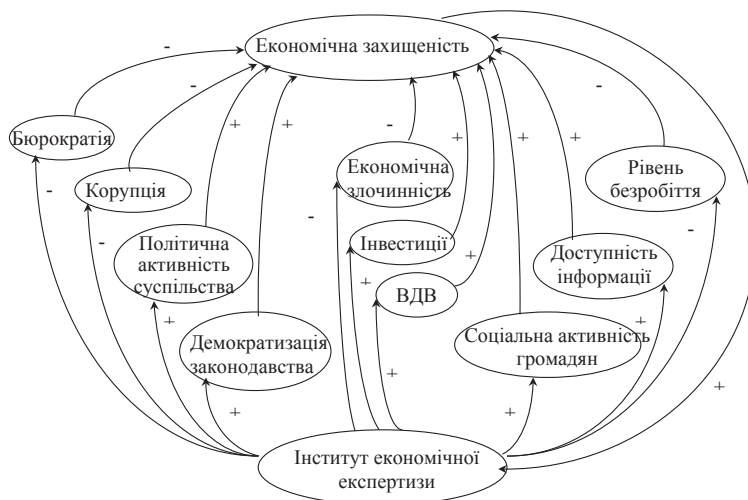

Рис. 1. Когнітивна карта впливу політичних, економічних та соціальних факторів на економічну захищеність країни

об'єкта. Важливість когнітивного моделювання полягає в тому, що за допомогою задавання імпульсів за тими чи іншими чинниками – важелями дії – система самостійно зумовлює подальший перспективний розвиток залежно від заданих первинних цілей. Так, наприклад, побудувавши імпульсну модель на базі когнітивної карти (рис. 1), можна визначити, в який період і на скільки зміниться рівень економічної захищеності країни.

Крім визначення впливу діяльності інституту економічної експертизи на економічну захищеність, важливо також оцінювати ефекти від функціонування цього інституту. Для оцінювання ефектів від функціонування СЕІ застосуємо запропоновану в попередніх дослідженнях автора трьох етапну процедуру [7, с. 82]. Так, на першому етапі ідентифіковано можливі ефекти: економічний, соціальний, політичний та інші. Соціальний, політичний та інші ефекти опосередковано пов'язані з економічним ефектом, наприклад, зниження рівня економічних зловживань призводить до зниження суми втрат суспільства від них, або ж виявлення несумлінних роботодавців, що не сплачують податки в повному обсязі, призводить, в кінцевому разі, до збільшення надходжень до бюджету. Тому будемо вважати, що економічний ефект повно віддзеркалює результат впровадження інституту економічної експертизи.

На другому етапі обрано кількісні характеристики економічного ефекту. Економічний ефект складається з двох частин: перша – це умовні втрати, яке має суспільство до впровадження СЕІ, зокрема, інституту економічної експертизи, а друга – додаткові доходи, що отримає суспільство у випадку, якщо СЕІ впроваджено. Такий підхід вперше був запропонований в роботах Е. Слепян [8, с. 75]

Для розрахунку економічного ефекту необхідно розглянути дві альтернативи:

- альтернатива A_1 – СЕІ не сформовано;
- альтернатива A_2 – СЕІ сформовано.

Множина економічних ефектів діяльності СЕІ має вигляд:

$$E_i^{екон} = \{e_1^{екон}, \dots, e_m^{екон}\}, \quad (1)$$

де $e_m^{екон}$, $m = 1, \dots, M$ – економічні ефекти від формування СЕІ, M – загальна кількість ефектів.

Крім того, множина економічних ефектів $E_i^{екон}$ складається з двох складових: з ефектів, що отримаємо у випадку, коли СЕІ не сформовано, та ефектів, що отримаємо у випадку формування СЕІ, тобто з множини $E_1^{екон}$ та $E_2^{екон}$.

Множина $E_1^{екон} = \{e_1^{екон}, \dots, e_{m_1}^{екон}\}$ – це втрати грошей, часу тощо у випадку здійснення альтернативи A_1 , а множина $E_2^{екон} = \{e_{m_1+1}^{екон}, \dots, e_m^{екон}\}$ – це додаткові доходи у випадку здійснення альтернативи A_2 .

Так, економічний ефект, у випадку здійснення альтернативи A_1 , можна вимірювати кількістю злочинів економічної спрямованості, але такий показник не є інформативним, оскільки більш цікавими є вартісні оцінки. Тому, вважаємо, що адекватним вартісним еквівалентом буде сума втрат держави від злочинів у сфері господарської діяльності. До таких втрат віднесемо: $e_1^{екон}$ – втрати держави від здійснення фіктивного підприємництва; $e_2^{екон}$ – втрати держави від «відмивання» доходів, одержаних злочинним шляхом; $e_3^{екон}$ – втрати держави від нецільового використання бюджетних коштів; $e_4^{екон}$ – втрати держави від шахрайства з фінансовими ресурсами.

Ефект від здійснення альтернативи A_1 визначається наступним чином:

$$E_1^{екон} = -\sum_{m=1}^4 e_m^{екон}. \quad (2)$$

Слід зазначити, що у випадку здійснення альтернативи A_1 економічний ефект буде від'ємний, оскільки ця величина показує втрати суспільства.

Економічний ефект, у випадку здійснення альтернативи A_2 , вимірюється як додатковий дохід від впровадження удосконалень інституту економічної експертизи. Під додатковим доходом будемо розуміти додаткову додану вартість, що виробляється тими економічними суб'єктами, які здійснили злочини економічної спрямованості та були виявлені за підсумками проведених експертиз. До таких доходів віднесемо: $e_5^{екон}$ – додана вартість, що виробляється суб'єктами, які здійснювали фіктивне підприємництво; $e_6^{екон}$ – додана вартість, що виробляється суб'єктами, які здійснювали шахрайства з фінансовими ресурсами.

Ефект від здійснення альтернативи A_2 визначається наступним чином:

$$E_2^{екон} = \sum_{m=5}^6 e_m^{екон}. \quad (3)$$

Загальний економічний ефект можна визначити, підсумовуючи ефекти, що отримані в залежності від того, яка з двох альтернатив реалізується, тобто за формулою:

$$E^{екон} = \begin{cases} E_1^{екон}, & A_1 - \text{виконується} \\ E_2^{екон} - E_1^{екон}, & A_2 - \text{виконується} \end{cases}. \quad (4)$$

При чому, значення $E^{екон}$ може бути від'ємним у випадку, коли СЕІ не сформовано, тобто $E_2^{екон} = 0$. У випадку, коли СЕІ сформовано, навіть незважаючи на те, що $E_2^{екон}$ може приймати нульове значення, значення $E_1^{екон}$ є від'ємним і тому $E^{екон}$ буде приймати позитивні значення.

Оцінювання економічного ефекту ускладнюється тим, що, по-перше, відсутня узагальнена статистична інформація щодо втрат від зловживань в економічній сфері, по-друге, Міністерство внутрішніх справ подає інформацію по виявлених злочинах економічної спрямованості, а щодо невиявлених злочинів – звісно, інформації немає. Враховуючи вищесказане, оцінювання ефекту можна вважати дещо умовним, але навіть такий розрахунок дає змогу визначити, чи позитивно впливає діяльність певного соціально-економічного інституту на економіку країни.

Ефект від здійснення альтернативи A_1 визначено за даними Міністерства внутрішніх справ [9] щодо злочинів у сфері господарської діяльності. Так, сума втрат держави від означених злочинів у 2010 р. становила $E_1^{екон2010} = -2,73$ млрд. грн., у 2011 р. – $E_1^{екон2011} = -2,03$ млрд. грн.

Економічний ефект, у випадку здійснення альтернативи A_2 , будемо розраховувати з припущення, що сума валової доданої вартості суб'єктів, які здійснювали фіктивне підприємництво або шахрайство з фінансовими ресурсами дорівнює значенню валової доданої вартості, що приходить в середньому на одне підприємство в Україні. Так, розрахункові додаткові доходи від діяльності інституту економічної експертизи у 2010 р. дорівнюють $E_2^{екон2010} = 675,9$ млн. грн., а у 2011 р. – $E_2^{екон2011} = 673,6$ млн. грн.

Підсумовуючи визначені ефекти, отримано загальний економічний ефект у 2010 р. становив $E^{екон2010} = 3,4$ млрд. грн., а у 2011 р. – $E^{екон2011} = 2,7$ млрд. грн.

На третьому етапі застосування процедури оцінювання ефектів від функціонування СЕІ визначається доцільність формування СЕІ. Так, державним органам влади в процесі прийняття рішення щодо формування СЕІ пропонуємо користуватися наступною схемою:

- якщо ефект менше нуля, то суспільство несе умовні втрати, тому існує негайна потреба у формуванні СЕІ;

- якщо ефект дорівнює нулю, то суспільство нічого не втрачає та додатково не отримує від формування СЕІ;

- якщо ефект більше нуля, то суспільство отримує прибутки від функціонування СЕІ, що підтверджує доцільність його формування в країні.

Таким чином, оскільки розрахований економічний ефект більше нуля, то суспільство отримує прибутки від функціонування інституту економічної експертизи, тому вважаємо, що існує суспільна необхідність в його формуванні.

Запропонована процедура оцінювання ефекту від функціонування соціально-економічного інституту дозволяє визначити доцільність формування будь-якого інституту. Зазначена процедура використовується в рамках загальної концепції формування СЕІ.

Висновки з проведеного дослідження. Інституціональна структура, фактично, є моделлю економіки будь-якої країни, оскільки держава реалізує свої функції через систему інститутів. Відсутня або непрозора інституціональна структура спонукає розвиток корупції і економічних зловживань. Так, наприклад, інститут економічної експертизи є засобом контролю поведінки економічних агентів, за допомогою якого зменшується невизначеність економічних відносин.

Держава на законодавчому рівні може зменшувати або, навпаки, збільшувати реальні та потенційні економічні загрози. Стабільне економічне становище є одним із головних показників зміцнення економічної безпеки держави. Функціонування інституту економічної експертизи дозволить забезпечити стабільний економічний розвиток, а отже зменшити реальні та потенційні економічні загрози.

Запропонована в роботі когнітивна модель оцінювання впливу від впровадження вдосконалень ін-

ституту економічної експертизи на економічну захищеність дозволить приймати якісні управлінські рішення щодо формування інституціональної структури країни. Процедура оцінювання економічного ефекту є універсальною та може бути використана для визначення ефекту від функціонування будь-якого соціально-економічного інституту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» № 3200-IV від 15.12.2005 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>.
2. Геєць В.М. Інституційні перетворення і суспільний розвиток /
3. В.М. Геєць // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 2. – С. 29–36.
4. Мандибура В.О. Нормативно-правова складова інституційної архітектури державної форми власності / В.О. Мандибура // Екон. теорія. 2005. – № 1. – С. 67–80.
5. Ткач А.А. Інституціональні основи ринкової інфраструктури: Моногр. / А.А. Ткач; Об'єдн. ін-т економіки НАН України. – К., 2005. – 295 с.
6. Чухно А. Інституціоналізм: теорія, методологія, значення / А. Чухно // Економіка України. – 2008. – № 6. – С. 4–13.
7. Робертс Ф.С. Дискретные математические модели с приложениями к социальным, биологическим и экологическим задачам / Ф.С. Робертс. – М. : Наука, 1986. – 497 с.
8. Світлоока В.Ф. Оцінювання ефекту від формування соціально-економічних інститутів, зокрема інституту економічної експертизи / В.Ф. Світлоока // Актуальні проблеми економіки та управління сучасної України [текст]: матеріали доповіді Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 16-17 травня 2014 р.) // Ужгородський національний університет. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 81–84.
9. Слепян Е.В. Оцінювання ефективності регіональних інвестиційних проектів / Е.В. Слепян // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2010. – № 5. – С. 73–78.
10. Стан та структура злочинності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/813157>.